

Salamon Konrád

Kovács Imre forradalma

Bevezetés a könyvből

„… a parasztgazdaságok legnélkülözhetetlenebb terméke nem a gabona és a hús, hanem az ember."
Kovács Imre

Kovács Imre a népi-falukutató mozgalom meghatározó egyénisége, a Nemzeti Parasztpárt első számú megalapítója és vezető politikusa volt, aki társaival együtt feltárta az ellenforradalmi rendszer hibáit, majd 1945-től a szovjet megszállás ellenére vállalta egy új, népi és demokratikus Magyarország megteremtésének reménytelen feladatát. Mivel a népi írók mozgalmával és az úgynevezett népi-urbánus ellentéttel kapcsolatban nagyon sokféle, egymással vitatkozó vélemény fogalmazódott meg, ezért fontos, hogy a bevezetőben áttekintsük azt a szellemi-politikai környezetet, amelyben Kovács Imre tevékenykedett.

Az 1918. november 16-án kikiáltott magyar köztársaság megdöntése és az ezt követő vörös-, majd fehérterror után alakult ki annak az ellenforradalmi konzervativizmusnak a rendszere, amely a fehérterrorban való fogantatásából következően nem tudott reformkonzervatívvá válni, s mereven elzárkózott minden érdemi változtatástól. E jobboldali kormányzattal szemben tevékenykedhettek ugyan – mint hagyományos baloldali ellenzék – polgári és szociáldemokrata irányzatok, de politikai lehetőségeik nagyon korlátozottak voltak. A magyar társadalom több mint felét kitevő mezőgazdasági, falusi népesség, a „parasztság" viszont az ellenforradalmi korszak kezdetén még politikai képviselettel sem rendelkezett. A Nagyatádi-féle kisgazdapártot 1922-ben a leszavazhatatlan kormánypárt részévé tették, s a nagyon mérsékelt földreform sem változtatott a falusi népesség jelentős részének földhiány okozta nyomorán. Bár a polgárságnak és a munkásságnak, ha csak szerény lehetőségekkel is, de pártjai, intézményei, érdekvédelmi szervezetei is voltak, gyenge parlamenti jelenléttel, az ország több mint 50%-át kitevő mezőgazdasági népesség ezekkel sem rendelkezett. 1930-ban sikerült önállóvá szervezni a Független Kisgazdapártot, ami végre szerény politikai képviseletet jelentett.

Az ellenforradalmi rendszer Magyarországa továbbra is modernizációs kényszerhelyzetben volt, amelyben tehát újrafogalmazódott a

korszerűsítés radikális, illetve konzervatív elképzelése. A két egymással vitatkozó irányzat közül a radikális azt vallotta, hogy a gyors és sikeres korszerűsítés érdekében meg kell szabadulni minél több régi kötöttségtől és visszahúzó hagyománytól, mert csak így lehet gyökeres átalakítást végrehajtani. Ezt a radikális demokrata felfogást, amelyet az 1930-as évek óta urbánusnak is neveznek, néha a nemzeti múlt lebecsülésének és a nemzeti gondolattal szembeni gyanakvásnak, türelmetlenségnek a megnyilatkozásai jellemezték. A radikális demokrata urbánusok általában a polgári, illetve szociáldemokrata irányzatokhoz tartoztak.

Az érdemi változásokat akaró, de hagyománytisztelő nemzeti irányzat viszont abból indult ki, hogy a korszerűsítés csak akkor lehet sikeres, ha megőrzi az arra érdemes régi értékeket, és azokat figyelembe véve, azokra építve hajtja végre a szükséges reformokat. Ezt a konzervatív modernizációs elveket valló nemzeti demokrata irányzatot, mivel azt elsősorban a népi-falukutató írók képviselték, népi irányzatnak nevezték, amelynek vezetői azzal is tisztában voltak, hogy semmiféle demokratikus változás nem képzelhető el a társadalom több mint felét kitevő falusi népesség cselekvő részvétele nélkül. A népi írók ezért a parasztság megismerése és megismertetése, valamint megszervezése érdekében kezdtek munkához.

Szerencsés esetben a radikális demokraták és a nemzeti demokraták, ez esetben tehát az urbánusok és a népiek alkotó vitájából születhetett volna meg a legjobb megoldás. Hazánk két világháború közti időszakában ez nem így történt, s az áldatlan viták még ma sem értek véget. Itt meg kell jegyezni, hogy a népi, illetve urbánus elnevezés ma is alkalmat kínál a két irányzat közti ellentét félreértésére és félremagyarázására. Ezért is szerencsésebb lett volna, ha politikai nézeteiknek megfelelően a népieket nemzeti demokratáknak, az urbánusokat pedig radikális demokratáknak nevezik. Mert így nyilvánvaló lenne, hogy miért és miről vitatkoznak, s nehezebb lett volna a népieket város- és haladásellenesnek, az urbánusokat pedig nemzet- és hagyományellenesnek rágalmazni.

A viták ellenére e két irányzat közt megvolt a lehetőség, hogy szót értsenek, mert mind a radikális demokratáknak, mind a nemzeti demokratáknak két fontos politikai kérdésben hasonló volt a felfogása: mindkét irányzat követelte az emberi és polgári szabadságjogok érvényesülését, valamint a szociális igazságosság megvalósítását.

Vitájuk volt azonban a radikalizmus értelmezésében. A népiek is gyökeres társadalmi átalakulást akartak, de nem fogadták el a nemzeti hagyományainkkal szembeni türelmetlenséget, ami a hazai baloldal egy részét jellemezte.

A társadalom korszerűsítése ugyanis csak akkor sikerülhet, ha a fejlettebb társadalmak példáit, más szóval a külső mintákat illeszteni tudják a hazai hagyományokhoz, a belső tényezőkhöz. Így valósulhat meg a szerves fejlődés. Ennek a gondolatnak az igazát bizonyítják a nemzetközi tapasztalatok és a mai szociológiai irodalom megállapításai is. A szótértést viszont nehezítette, hogy az urbánusok a népiek nemzeti elkötelezettségében a nacionalizmust, sőt az antiszemitizmust rettegték, a népiek viszont egyes urbánusok szélsőbalos megnyilatkozásait kifogásolták.

A népi-falukutató írók a magyar társadalom korszerűsítése érdekében követendő külső mintákat nem a Nyugat vezető, nagy országaiban, hanem a fejlett mezőgazdasággal rendelkező északi demokráciákban (Hollandia, Dánia, Finnország) találták meg. Ugyanakkor nemcsak a nyugati országok liberális kapitalizmusait nem tekintették mintáknak, de a despotikus szocializmusokat sem (bolsevizmus, fasizmus, nemzetiszocializmus), mert a liberális kapitalizmusok biztosították ugyan a szabadságjogokat, de keveset törődtek a szociális igazságossággal. A despotikus szocializmusok pedig szavakban az emberek egyenlőségének megvalósítóiként állították be magukat, de a szabadságjogokat semmibe vették, így az egyenlőséget, a társadalmi igazságosságot sem tudták megvalósítani.

A népiek tehát a korszak nagy politikai áramlatai között egy harmadik megoldást kerestek, amely törekvés harmadik út néven vált ismertté. A két világháború közti magyarországi helyzetre tekintve azt kell látnunk, hogy ez szintén egy harmadik-utas megoldást követelt. A hagyományos baloldali irányzatok ugyanis a szabadságjogok és a szociális igazságosság követelése mellett a megcsonkított magyar nemzet súlyos gondjairól nem tudtak érdemlegeset mondani. Ezzel szemben az ellenforradalmi konzervativizmus rendszere harsányan beszélt ugyan a magyarság Trianon utáni sérelmeiről, de a szabadságjogokat és a szociális igazságosságot nem tudta a kor színvonalán kezelni. E két féloldalas politikai irányzattal szemben a népiek egy politikai szintézist alkottak, amelyben a szabadságjogok és a szociális igazságosság követelése mellett érdemben szóltak a nemzeti kérdésről, amelyet a kelet-közép-európai népekkel együtt, azokkal szót értve akartak megoldani.

A népi-falukutató íróknak a magyar társadalom és politika korszerűsítésével kapcsolatos elképzeléseit egymással is vitatkozó írásaikból lehet megismerni. Ezekben fogalmazódott meg Németh László nyomán a harmadik út gondolata. Ugyanakkor Kovács Imre gyakran figyelmeztetett a harmadik út beszűkülésének veszélyére, úgy ítélve meg, hogy a totális diktatúrákkal szemben a nyugati demokráciákhoz kell csatlakozni, s a II. világháború idején és végén ez volt az egyetlen reményt ígérő

politikai lehetőség. Sajnálatosan rövid belpolitikai tevékenységében viszont Kovács is „harmadik-utas" politikával igyekezett a magyar demokráciát megmenteni, és már csak az emigrációban lehetett tanúja annak, hogy több nyugati ország egyfajta harmadik-utas megoldást kezdett alkalmazni a szociális piacgazdaság megteremtésével. A Német Szövetségi Köztársaságban elfogadott vélemény volt, hogy a „szociális piacgazdaság a harmadik út a kapitalizmus és a szocializmus között", amely elkerüli „mind a zabolátlan kapitalizmus, mind az állami tervgazdálkodás hibáit és fogyatékosságait, és egy működőképes, jólétet növelő és egyben emberhez méltó gazdasági és társadalmi rendszerrel ajándékozza meg a modern ipari társadalmat".[1]

Mindezek után megállapítható, hogy a népi gondolat a társadalmi és politikai kérdésekre adott európai szellemiségű válasz volt. Nem szűkíthető le valamiféle paraszti radikalizmusra, amelynek csak addig van létjogosultsága, amíg a parasztkérdés meg nem oldódik. Ez is fontos része a népi mozgalomnak, de – Bibó Istvánnak az 1970-es években írt megállapítását idézve – „a népieknek túl a magyar realitáshoz való minden más mozgalomnál nagyobb közelségükön, van egy olyan jelentőségük, amelyik túlnő a magyar viszonylatokon, az tudniillik, hogy egy olyan radikális mozgalmat testesítettek meg, amelyik egyszerre foglalta magába a teljes társadalmi felszabadulás követelményét és a szabadság-jogok teljességének és intézményszerű teljességének a követelményét, egy olyan szintézist, amelyet azóta is hiába próbálnak megtalálni a világot szétszabdaló ellentétes világnézetek".[2]

Ma az is nyilvánvaló, hogy az 1970-es évek végétől felerősödtek a szociális piacgazdaságot visszaszorító, neoliberális törekvések. A vagyoni különbségek látványos növekedése, a társadalom kettészakadása még időszerűbbé teszi a harmadik út gondolatát és a harmadik-utas politikát, ami Anthony Giddensnek, a brit Munkáspárt ideológusának 1998-as megfogalmazásában nem más, mint hogy „egyszerre próbál túllépni a régi típusú szociáldemokrácián és a neoliberalizmuson".[3] Ha a népi-falukutató mozgalomban megfogalmazódott elképzelésekre gondolunk, a kijelentéssel annál is inkább egyetérthetünk, mert 1945 után a népiek is a marxista-leninista szocializmus, valamint a liberális kapitalizmus között keresték a harmadik utat.

Salamon Konrád: Kovács Imre forradalma
Magyar Napló Kiadó, 2021.
A borítón Jakobi Anna műve

1 SCHLECHT, Otto: A legjobb modell. Profil (az NSZK nagykövetség tájékoztatója), 1990. 5. sz

2 Bibó István levele Szalai Pálhoz. In: Bibó-emlékkönyv, szerk. RÉZ Pál. Bp. 1991, I. 142.

3 GIDDENS 1999, 37.